

Eesti tanka

Levik, autorid, temaatika ja vormilahendused

HEILI HANI

Jaapani luulekultuuri vanimaid vorme on VII sajandi õukondlikust suulisest traditsioonist sündinud tanka, algse nimega *waka* (和歌 'laul'), mille kõrgaeg saabus Heiani ajajärgul (794–1192). Uuesti kerkis see luulevorm esile XIX sajandil, saades ka uue nimetuse. Nimelt soovis Meiji ajastu rahvusliku luuleuendusliikumise üks algatajatest Masaoka Shiki (1867–1902) anda vanale vormile värske sisu, nimetades ühtlasi seni *waka*'na tuntud luuletuse ümber tankaks (短歌 'lühike laul'), ning rajas selle arendamiseks kirjandusringi (Beichman 1982: 73–103). Lääne kirjandusse jõudsid tankad XX sajandi algul.

Esimesed eesti tankad ilmusid 1917. aastal Siuru albumis Arthur Valdese nime all. Ajavahemikul 1917–2022 on teadaolevalt 122 autorit avaldanud kokku 1298 eestikeelset tankat. Viimased väljapaistvad tankavormis luuletused leiduvad Kruusa Kalju „Üleelamiste vanakeses” (2023), mis sai eelmisel aastal Tallinna Ülikooli kirjandusauhinna.

Artiklis antakse esmakordselt ülevaade eesti algupärasest tankaloomingust: selle autoritest ja vormi levikust eesti luules. Eraldi käsitletakse eesti tanka vormivõimalusi, samuti heidetakse pilk peateemadele, motiividele ning instrumentatsioonile. Artikli lõpus vaadeldakse autoreid, kelle tankadel on olnud suurim mõju selle vormi kujunemisele eesti luules. Allikmaterjali kogumiseks on läbi vaadatud eesti algluulekogud alates esimese eestikeelse tanka ilmumisest 1917. aastal kuni 2022. aasta lõpuni, lisaks kultuuriajakirjad, nagu Tulimuld, Akadeemia, Eesti Kirjandus, Looming, Vikerkaar, Värske Rõhk.

Vorm ja selle mõju semantilisele struktuurile

Traditsiooniline jaapani tanka on üherealine 31-mooraline¹ luuletus, mis sisaldab sageli tühikuga tähistatud tsesuuri. Sellist vormi kohtab ka tänapäevases jaapani luules, näiteks Tawara Machi (sнд 1962) tankades, mille tõlgetes on Lauri Kitsnik ja Kalju Kruusa säilitanud algupärandi vormi:

氣づくのは何故か女の役目にて 愛だけで人生きてゆけない

millegipärast on naisterahva osaks tähele panna õhust ja armastusest inimene ei ela
(Tawara Machi 2002: 1836)

¹ Antiikses meetrilises värsiõpetuses tähendab moora lühikese silbi hääldamiseks kuluvat aega. Vt pikemalt nt Prillop 2018.

Klassikalise tanka semantiline struktuur on niisugune, et esimeses pooles esitatakse väline pilt, millele teises vastatakse subjektiivse tundmusega. Kui klassikaliste haikude temaatikasse kuuluvad aastaajad, siis tankades võivad need esineda, kuid ei ole kohustuslikud. Olulisel kohal on just meeleseisundid, ennekõike kurbus. Tanka traditsioonilised teemad on armastus ja surm, motiividena valdavad looduspildid. (Raud 1985: 64; Süda on ainuke lill 1992: 8–9)

Lääne kultuuris ei ole üherealised tankad juurdunud, vaid harjumuspäraseks on saanud viievärsiline silpe loendav struktuur, kus tsesuuri kasutamine ja paigutus sõltuvad autori valikutest. Juba esimeses põhjalikus jaapani luulet prantsuse kultuuri-ruumis tutvustavas teoses märgib Léon de Rosny (1871: XV), et *waka*/tanka 31 silpi jagatakse kahele värsireale, esimeses 5/7/5 silpi ja kaks tsesuuri, teises 7/7 silpi ühe tsesuuriga, ning et luuletuse esimene pool peab andma edasi ideed, teine selle kokku võtma, jõudes üldistuseni. Sama kaherealist mudelit järgib Rosny oma tõlgetes.

Hilisema viieks värsiks jagunemise põhjus lääne luulekultuuris võib olla soov rõhutada graafiliselt teose kuulumist luuležanri. Üks esimesi, kes kirjutas prantsuskeelse tanka viierealisena, oli Judith Gautier (1845–1917).

Vormi lühidusel on mõju tähendusele: iga sõna omandab tugevama kaalu kui pikas luuletuses, sestap on klassikalises tankas sõnakasutus iseäranis oluline. Nagu on märkinud japanoloog ja tõlkija Rein Raud (1986: 678), on tankaluule „läbi aegade otsinud teid lühikese teksti sisulise laengu suurendamiseks ja iga üksiku kujundi tähendustevälja laiendamiseks”. Hasso Krull on jaapani luulevorme kirjeldanud lausa füüsiliste objektidena:

Jaapani klassikaline luule mõjub nagu skulptuur: suurest keelemassiivist on järjest eemaldatud raskeid ja teravaid tükke, kuni järele on jäänud sihvakas, õbluke figuur, mis paistab iga nurga alt isesugune. See kuju tundub olevat väike ja habras, ta mahub peo peale ära ja teda saab hõlpsasti kaasas kanda; ometi on ta väga vastupidav ja teda ei saa niisama lihtsalt koost lahti võtta, ilma et midagi olulist kaotsi läheks. (Krull 2014)

Käsitlused eesti kirjandusteaduses

Eesti kirjandusse jõudis huvi jaapani vormide vastu lääne luulekultuuride vahendusel (Mäger 1980: 248). Esimese jaapani luulet tutvustava artikli avaldas 1925. aastal Nigol Andresen, kes kasutas pseudonüümi Ormi Arp. Artiklis mainib ta vanimaid luuleantoloogiaid, nagu „Man'yōshū” (780-ndad) ja „Kokinshū” (905), annab ülevaate autorkonnast ning kirjeldab tanka ülesehitust: „Tanka koosneb kahest osast: esimesed kolm värssi – kami no ku, ülemstroof, millele järgneb käsuur, selle järgi shimo no ku, alamstroof. [...] Tanka napp vorm nõuab äärmist sõnade valikut ning mõtte kokkusurumist väheseisse sõnusse.” (Ormi Arp 1925: 98) Seega pidas Andresen tanka kõige iseloomulikumaks vormiomaduseks just kaheks osaks jagunemist, samuti esitas ta semantilise pingestatuse normatiivina.

Artiklis „Jaapani luulest” nimetab Uku Masing (U. M. 1942) tankat jaapani kõige tavalisemaks lauluvormiks. Ta on hiljem kirjades Mart Mägrale selgitanud, et tutvus haikudega juba 1920. aastatel Lafcadio Hearn raamatute kaudu, seejärel olid allika- teks näiteks Michel Revoni koostatud prantsuskeelne jaapani kirjanduse antoloogia („Anthologie de la littérature japonaise: des origines au XXe siècle”, 1928), Georges Bonneau koostatud jaapani luule antoloogia („Anthologie de la poésie japonaise”, 1935) ning Matsuo Bashō prantsuse keelde tõlgitud haikukogu („Haikai de Bashō et ses disciples”, 1936). Ühtlasi tunnistas Masing: „Kaudselt ja osalt ehk olen 60. aastate haikuvohamises süüdi. [...] haikudest vist rääkisin mitmele [...]” (Masing 1989: 1000) Samuti mainis ta 1920. aastate tankaharrastust eesti kirjandusväljal, mööndes, et „korralikku tankat teha on raskem kui haikut” (Masing 1989: 1001). Mäger (1989: 1002) lisas Masingu kirjadele kommentaari, sedastades, et „Prantsuse allikad [...] on üsna ootuspärased, sest Prantsusmaal algas ulatuslik [haiku ja tanka] harrastus teistest Euroopa maadest varem”, ning küsides: „Missugune on harrastuse nähtav jälg?” Tõepoolest, 1920-ndatel oli Eestis ilmunud vaid üks Julius Oengo (1921: 25) tanka.

Väliseesti kirjanduse ja kultuuri ajakirjas Tulimuld ilmus 1972. aastal Aleksis Ranniti tõlkes värsipõimik „Kaksteist klassilist jaapani luuletust”. Kaassõnas nimetab Rannit (1972: 75) kõiki tõlgitud 3–6-värsilisi ja eri silbiarvuga luuletusi haikudeks. See tõi kaasa Paul Reetsi kriitilise vastukaja: tema määratlusel on Ranniti tõlgetest kaks haikud, ülejäänud tankad, mis on tõlkes „parandamatult haikulikuks lühendatud ja kärbitud kohandamised” (Reets 1972: 166). Samas annab Reets jaapani kirjandusest ja kirjanikest lühikese ülevaate ning selgitab tankavormi reeglit: 31 silpi viies värsireas.

Kodu-Eestis tutvustas samal kümnendil teiste kanooniliste luulevormide kõrval tankasid Jaak Põldmäe Tartu Riikliku Ülikooli õppevihikus „Klassikalisi luuletus- ja stroofivorme” (1974), kus on näitena esitatud Arthur Valdese „Viis tankat Mimosale”. Võrreldes hiljem valminud monograafiaga „Eesti värsiõpetus” (1978) on õppematerjalis rohkem taustainfot: lühiülevaade tanka kujunemisloost ning terminist, vormi tutvustus, samuti väide, et „tanka esimene poolstroof kujutab endast tegelikult *hokkut* ehk *haikut*” (Põldmäe 1974: 63–64). „Eesti värsiõpetuses” on Põldmäe (1978: 233) vähem kategooriline, kui väidab: „Tanka esimesed kolm värssi kattuvad oma ehituselt hokku e. haikuga.” Monograafias on ta lühidalt tutvustanud vaid tanka ülesehitust, mille näiteks on Minni Nurme luuletus. Põldmäe (1978: 233) selgitab ka klassikalises tankas kasutatavat tsesuuri paigutust: „[...] 3. värsile järgneb kohustuslik paus e. tsesuur (eelklassikalises vormis oli tsesuur 2. ja 4. värsi järel).”

Kirjandusloolise ülevaate jaapani klassikalises poeesias ja tähtsamatest luuleantoloogiatest pakub Mart Mäger raamatus „Luule ja lugeja” (1979). Ta toob välja tanka sisu- ja vorminõudeid, mainides muu hulgas leksikaalset, süntaktilist ja psühholoogilist parallelismi, häälikulist külge ja alliteratsiooni, riimi puudumist ning sisu ergastamise võtteid. Samuti viitab ta tankateemade muutumisele Jaapanis. (Mäger 1979: 126) Laiemale lugejaskonnale oli Mäger (1974) tankat tutvustanud varem ajalehes Sirp ja Vasar. Selles lühiartiklis mainib ta jaapani tankalugu, loomise

ajendeid, vormivõtteid, kujundlikkust ning eesti autoreid: Nurmet ja Ain Kaalepit. Seejuures kasutab ta *tsesuuri* asemel mõistet *murre*.

Jaapani luule spetsiifikat on põhjalikult kirjeldanud Rein Raud, Alari Allik ja Margit Juurikas oma tõlgete kommentaarides.² Tankažanri on mainitud lühidalt Eesti kirjandusõpikuis, kus märgitakse enamjaolt vaid silpide arvu ja tsesuuri ning tuuakse luulenäiteid.

Jõudmine eesti luulesse ja levik

Nagu mainitud, ilmusid esimesed eesti algupäraseid tankad 1917. aastal, kui Siuru esimeses albumis avaldati Arthur Valdes pseudonüümi all tsükkel pealkirjaga „Viis tankat Mimosale”, milles igal luuletusel on omakorda pealkiri, nt:

Kas võin?

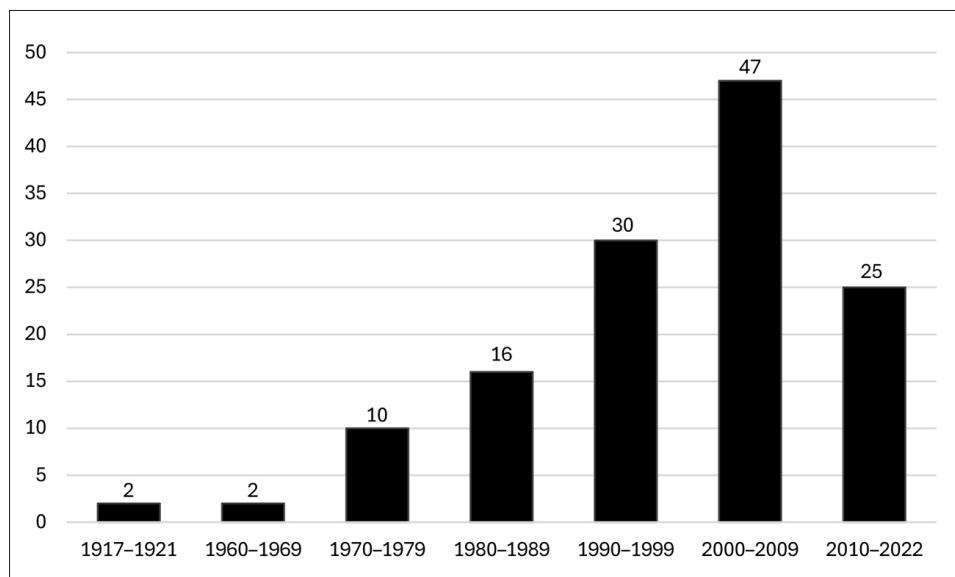
Eesriide takka
valendab Su valge säng ..
Su padjusse, mis
täis Su juuste lõhna, kas
võin heita kuuma palge?
(Valdes 1917: 36)

Siuru teises albumis avaldas Valdes (1918) kaks paaristankat – harv, kuid mitte ainus näide eesti kirjanduses, kus tankad on esitatud paarina. Järgmise eestikeelse tanka autor oli Julius Oengo, kelle kogus „Ööpäev” leidub luuletus värsiskeemiga 7/7/5/7/5 (Oengo 1921: 25). Seejärel tuli eesti tankakirjandusse paus. Hilisem, Teise maailmasõja järgne aeg eeldas teatud meelegaadiga sisu, seejuures ühemõtteline sõnum „ei soosinud [---] kujundeid – neid nähti liigsete elementidena, takistus-tena teksti funktsioonil üksikinimese ja ühiskonna kujundamisel” (Lotman 2019: 231). Muutus tuli koos nn kassetipõlvkonnaga, kui tekkis laiem huvi eri maade ja ajastute luulekultuuride vastu, ning Ain Kaalep (1964) avaldaski Loomingus viis tankat.

Seejärel hakkas algupäraseid tankasid ilmuma järjepidevalt ja üha rohkem. Joonis 1 annab ülevaate aastakümne jooksul vähemalt ühe tanka avaldanud autorite arvust kümnendite kaupa. Kui autor avaldas tankasid ka järgmistel kümnenditel, siis kajastub see arvandmetes. Näiteks Minni Nurme avaldas suurema osa tankasid 1970-ndatel, viimased 1980-ndatel, Peeter Ilus 1990-ndatel kahes kogus, seejärel aastal 2003 ning Tarmo Teder on tankasid avaldanud aastatel 1984–2016. Arvandmetesse on kaasatud nii raamatutes kui ka ajakirjades ilmunud tankade autorid, neist

² Näiteks luulevalimik „Süda on ainuke lill” (1992) Raua tõlkes ja kommentaaridega, Juurika kommentaaride ja järeلسõnaga Matsuo Bashō „Kitsas tee sisemaale” Juurika ja Alliku tõlkes (2013) ning antoloogia „Sada luuletust, sada luuletajat” (2014) Alliku tõlkes ja kommentaaridega.

mõni ongi avaldanud üksnes perioodikas, näiteks Sirel Heinloo (Loomingus, Värskes Rõhus) ja Aare Pilv (Akadeemias). Kaks autorit, kes kasutavad pseudonüüme, on avaldanud tankasid ainult veebis (praegu pole see veebileht enam saadaval). Arvandmed sisaldavad ka koolialmanahhides ilmunud tankasid: siiani leitu hulgas on 1990. aastatest viisteist (50% koguhulgast) ja ajavahemikust 2000–2009 üheksateist (39%) õpilasauteurit.

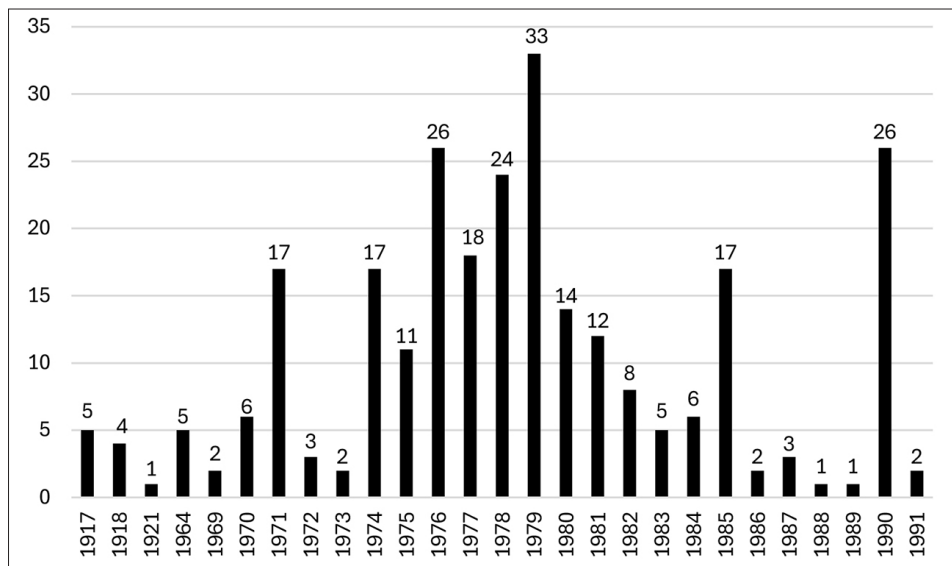
Joonis 1. Tanka autorite arv kümnendite kaupa.

Nagu jooniselt 1 näha, suurenes kuni käesoleva sajandi esimese kümnendi lõpuni tankasid avaldanud autorite hulk, ent viimasel tosinal aastal on see langenud.

Esimeste üksikute katsetuste (1917–1921) järel võib eesti tankade esmatrükkides eristada kaht perioodi: 1960-ndatest kuni 1991. aastani ning seejärel 1993. aastast tänapäevani. Periodeerimine lähtub asjaolust, et 1990. aastate kiired ühiskondlikud ja kultuurilised muutused tõid kaasa uued avaldamise ja kirjastamise võimalused. Oma loomingut said avaldama hakata need, keda enne poliitiline või kunstiline tsensuur tagasi hoidis. Samuti hakati oma teoseid muu hulgas ise kirjastama. Luulesse jõudis uue aja temaatika, ühiskonna- ja enesekriitika, aga ka erootika.

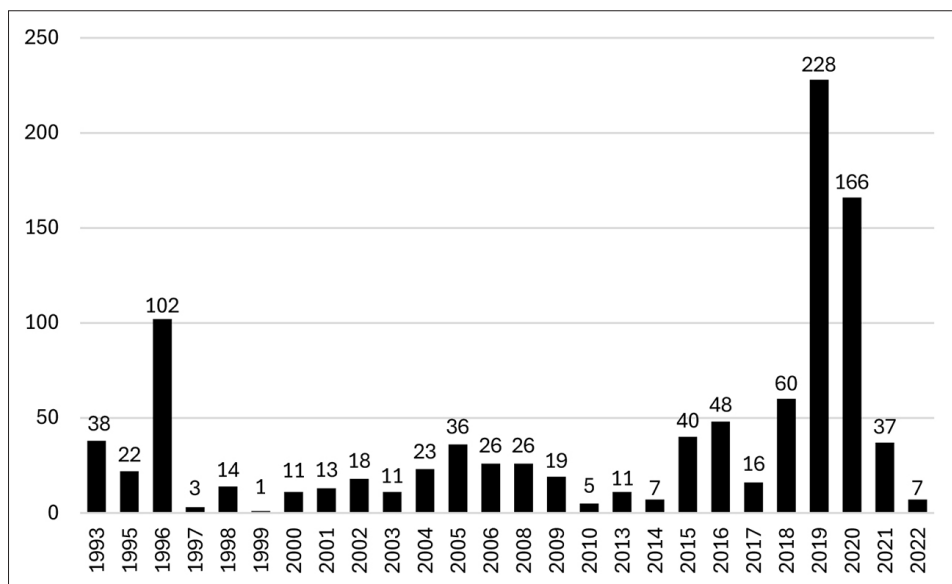
Aastatel 1992 ja 1994 tankasid ei ilmunud. Joonis 2 annab ülevaate ajavahemikust 1917–1991. Nagu näha, on alates 1960. aastatest selles žanris kirjutatud järjepidevalt ning tankade esmatrükkide sagenemise taga on huvi mitmesuguste klassikaliste luulevormide vastu. Samuti kerkisid esile tankakirjutuseks sobivad teemad, nagu inimeseks olemisega seotud küsimused ja isikupärane maailmatunnetus.

Väliseesti autoreist on 12 tankat avaldanud Elmar Pettai kogus „Nagu meie elu” (1980: 64–67) ning Veroonika Vaeras (1985) kvaasitanka ajakirjas Tulimuld.

Joonis 2. Esmatrükis ilmunud tankade arv aastatel 1917–1991.

Joonis 3 annab ülevaate ajavahemikul 1993–2022 esmatrükis ilmunud tankade arvust.

Joonis 3. Esmatrükis ilmunud tankade arv aastatel 1993–2022.

Luuletuste rohkuse poolest eristuvad kolm aastat: 1996, 2019 ja 2020. Üldarvu mõjutavad üksikud viljakad autorid, nagu Kivisildnik (97 tankat kogus „Nagu härjale punane kärbseseen”, 1996), Lydia Ader (225 tankat kogus „Pihlakane purre”,

2019) ja Merike Õim (162 tankat kogus „Üle sõnalatvade”, 2020). Õim on Mariann Rammo (2014) kõrval teine üksnes tankadest koosneva luulekogu avaldanud eesti autor.

Eripärase vaate tankaluulele annab kirjanik ja tõlkija Kruusa Kalju. Ta selgitab „Üleelamiste vanakese” tagakaanel, et raamat sisaldab „valdavalt kolmerealiseid lühilaulusid”. Need on komponeeritud 5- ja 7-silbiliste üksustena. See vormivariant, kus 31 silpi on viie rea asemel paigutatud kolme ritta ning mis esines juba Kruusa Kalju eelmises kogus „Kümme kükki. Oma luulet ja tuttavat” (2018), nõuab veel uurimist ega ole kaasatud siinsesse eesti tanka ülevaatesse.

Kvaasitankad

Kvaasitankadeks olen määratlenud viievärsilised riimideta lühiluuletused, mis ei järgi täpselt 5/7/5/7/7 jaotust, kuid sisaldavad loodus- või olukirjeldust ning annavad mõtiskluse kaudu tekstiühenda üldistuse või järelduse näiteks inimese suhte kohta looduse või ühiskonnaga, samuti inimese ja tema ajalise kohta. Autor väljendab mingit ideed lühivormilise mõttetervikuna ilma tanka range silbijaotuseta. On autoreid, kellel ongi üks või kaks taolist luuletust, näiteks Eha Lättemäe ja Veroonika Vaeras. Ainult kvaasitankade loojaid olen siiani kokku lugenud 15, samal ajal esineb selliseid luuletusi traditsioonilise silbijaotusega tankasid kirjutanud autoreil, mõnel on neid rohkem, mõnel vaid 1–3. Kvaasitankasid on avaldanud 27 autorit.

Erandlik looja on Ott Eenlo, kelle loomingust leiab kaks korda rohkem kvaasitankasid (50) kui klassikalises vormis tankasid (25). Näiteks Eenlo kvaasitanka „Pilv” silbijaotusega 5/6/5/8/7 kujutab tasast ja paigalseisvat looduspilti, mis aga valmistab ette muutuse:

On kogu taevas
pehmel tuuletul ööl
paigal tüüne tumm
unine pilv – kuigi vaikiv
koidu eel pakatab vihm
(Eenlo 2017: 49)

Paiguti mõjuvad kvaasitankad nõtkemaltki – rangest silbijaotusest olulisem on mõtte vaba vool. Tiit Merenäkk kirjeldab hilissuvist ööd:

põuavineses
kuukiirguses küpsevad
kollased ploomid

kuulda vaid siili
ägamist aias
(Kiriling, Merenäkk 2014: 59)

Ühtlasi puuduvad kvaasitankades liiasused, mida võib täheldada õiget silbiarvu rangelt järgivais luuletustes. Vabama vormiga on välditud rõhuliidete või infinitiivide kuhjumist, modaaladverbe, nagu *ju, ka, veel, küll*, või näiteks temporaaladverbi *siis*, mis on mõne tankaautori loomingus levinud.

Peamised teemad ja motiivid

Õnne Kepp (2011: 39) on täheldanud, et looduskoordinaatide abil defineerib luuletaja oma positsiooni maailmas. Nii muutub lüüriliselt kujutatud füüsiline ruum aegruumiliseks.

Eesti tanka temaatika on sageli seotud looduslike paikadega: kujutatakse mitmesuguseid rohttaimi, puid, veekogusid, metsi ja välusid, teid ja radu. Samuti kujutatakse aeda kui privaatset looduspaika ning värvavat isikliku ja üldise ruumi vahelise piirina. Looduskeskkonna kujutamist soosib vihje aastaajale. Nt Vaike Pilvistu „Soo-saarel” viitab ütlusfolkloori kaudu eesti maastikule:

Sääskede vend, vend
verenõudmise sumin
mihkclipäevani.
Siukiri silmade ees
libiseb üle jala.

(Pilvistu 1985: 48)

Looduskujutuse kõrval kerkib motiivina esile psühholoogiline ning ideeruum, vahendades luulemina emotsioone ning mõtiskledes inimväärtuste üle. Nii mõnestki 1970-ndatel ilmunud tankast võib välja lugeda ridadevahelisi sõnumeid. Näiteks Mats Traadi ja Minni Nurme tankad:

Istu pingile
ajalävi on kõrgem ja järsem
tähetornist mäel
vaata ette või taha
silmapiir sulgub tulle

(Traat 1977: 47)

Tubane umbsus
hinge mataks kui ma ei
pilgutaks silma
tõmbetuulele – puhu
vandeseltslane puhu

(Nurme 1971a: 1488)

Traadi luuletus kõneleb pingil istudes enda ette ja taha vaatamisest, viidates raskustele minevikus ja võimatusele tulevikus. Samal ajal võib luuletust mõista nõukogude ühiskonna suletusest ja umbsusest tekkinud eksistentsiaalse ängina. Nurme luuletus pakub aga inimesele lootust.

Pärast taasiseseisvumist alanud eesti tankakirjanduse teine periood on sarnaselt kogu luulepildiga toonud tekstidesse sotsiaal- ja poliitkriitika, argielu, tehnoloogiaga seotud motiivid.

kes veel mäletab
 pokaalid kirisevad
 harras nautimus
 credit24
 töötu viinamäetigu
 (Känd 2015: 121)

Kohtab eneseanalüüsi, kogemuslikku absurdi, suhetes *sinuga* tuleb mängu sotsiaalmeedia:

facebookist näed et
 olen lõpuks ärganud
 vajutasin *like*
 sinu kommentaarile
 tuled mind tervitama
 (Viin 2016)

Kui 1970-ndate luules oli sageli argiseks ruumiks maakodu või selle ümbrus, siis tänapäeval esinevad tankas linlikud elemendid ja linnamaastikud, nt:

ta oli vajund
 sügavikku enda sees
 nagu laukasse

trollis vastasistmel pliks
 nõelatäpne käsivars
 (Künnap jt 2018: kaart KIRVED NÄKK/9)

Samuti on taasiseseisvumisjärgsed tankad sisult otseütlevamad ja sensuaalsemad. Isiklik mõõde võib avaneda näiteks rannariiete kujutamisega:

hoovihmapilved
 tõmbavad taevajoone
 nii raskelt alla

nagu märjad polstriga
 bikiinid pesunööril
 (Heinloo 2018: 329)

Samuti leidub uuema aja eesti tankas nalja ja absurdi. Näiteks on Contra sidunud loodusmotiivid tänapäevase transpordivahendiga ja lõpupuändis fraseologismiga, tekitades tähendusnihke:

Päikesekiired
 nagu kiirliini bussid,
 peatuvad mu ees.
 Sõit nendel on tasuta,
 ometi sõidan jänest.
 (Contra, Mõttus 2021: 34)

Samal ajal ei ole kadunud varasemale tankale omased looduskirjeldused ja sümbolid ning ootuspäraselt paistavad just kooliõpilased (34 autorilt 38 tankat) silma traditsioonilise teemakäsitlusega. Teemaatika on aga avardunud kogu luulemaastikul ja eesti tankassegi on jõudnud muude vormide aineriing, ulatudes loodusest koju, kodust linnakirjelduseni, sisekaemusest ühiskonnakriitikani, isiklikust – *minust* – rahva ja rahvuse ning üldinimlike küsimusteni.

Transkriptsioon, kujundus ja graafika

Töenäoliselt on just klassikalise tanka ranged reeglid suunanud luuletajaid otsima graafilisi lisavõimalusi, samas ajendavad uusi väljendusplaane muutused üldises kultuuriruumis. Näiteks on Kalle Istvan Eller esitanud neli võrukeelset tankat gooti kirjas.

kuuse" tsilguse"
 kadaja" kaalani véén
 téi siis veel haina
 imäkene hääkene
 vee" vihm är" Dinnemaale
 (Eller 2001: 25)

Pilt 1. Lehekülg Marko Veinbergi raamatust „Yggdrasil“ (2015).

Marko Veinbergi nummerdamata lehekülgedega luulekogu „Yggdrasil” (2015) on kunstiteos, kus tankad on kujundatud käsikirjaliselt ning eri kirjasuurused ja šriftid loovad uusi tähendusvälju: tänu nendele saab luuletust lugeda mitmel moel, näiteks ainult esiletõstetud teksti.

Arne Merilai tankades on sõnad sidekriipsudega silbitatud. Kahe luuletuse peale (Merilai 2001: 7–8) leiab nii akro-, tele- kui ka mesostihhoni ehk vastavalt värsside algus-, kesk- ja lõppsilbid moodustavad ülalt alla lugedes omaette tähendusliku üksuse. Allolevast näitest leiab akrostihhoni:

ke-ha kan-ge keel
 va-le-ta-va kül-ma käes
 de-ment-su-se riist
 tu-leb soo-jaks a-ja-da
 lek-to-ri mah-lad käi-gu
 (Merilai 2001: 7)

Mitmed autorid on sobiva silbiarvu saavutamiseks värsipiiril sõnu poolitanud (Kivisildnik 2006: 15; Kuus 1989: 21). Tsesuuri on paigutatud eri kohtadesse: teise värsi järele (Oengo 1921: 25), kolmanda värsi keskele (Nurme 1978: 749), kolmanda värsi järele (Peucker 2019: 13), neljanda värsi järele (Eenlo 2017: 33). Samuti leidub tsesuurita ehk ühe lausumisüksusena esitatud tekste (Sõna ja valguse rütmid 2013: 5). Tsesuuri asukoht on tingitud lausestusest: autorid on kasutanud eri struktuure ühestainsast lihtlausest („ösel sadanud / lumevaiba siidi / oma südame ümber / kuis küll suudaksin hoida / ma kevadõiteni”; Sõna ja valguse rütmid 2013: 5) kuni keerulisemate liitlausesteni, näiteks üttega põimlausele järgneb *maks-* ja *des-*lause-lühendiga tarind: „mõtteist väsinult / vajun raskesse unne / kus ilmud Sina mu arm / sirutan käed embamaks – / ärgates tühi tuba” (Leberecht 2002: 22). Samuti esineb fraaside loendit: „MESILASTE LEND. / Häbelikroosad öied. / Öielõikajad. / Õuna-loomispäevade / sajueelne lõhnasuits.” (Pilvistu 1985: 35)

Tanka võib olla jaotatud kaheks stroofiks (3 + 2), nagu eeltoodud Heinloo näites. Leidub ka 31 silbi jaotamist kuuele luulereale, nii on teinud Valeria Ränik (2002) ja Mall Paas (1981). Mõnel juhul algab tanka taandega (nt Valdes 1917; Rammo 2014: 10), teisel lõpeb kolmikpunktidega viimase värsi järel (nt Osila 2008: 68; Ader 2019: 136).

Tarvitatud on läbivald nii suur- kui ka väiketähti (vt Veinbergs 2015, pilt 1), varieeritud interpunktsiooni, seda ka ära jättes. Tankasid on dateeritud (nt Känd 2015) ja pealkirjastatud (nt Kuus 1989: 21) ning mõni on ka pühendusega (nt Ilus 1996).

Häälikuline ja rütmiline instrumentatsioon

Viirealine ühestroofiline ülesehitus tingib luuletajate sõnavaliku ja tähendusloome: napp tekst peab olema tähenduslikult pingestatud, samas mõjutab viievärsiline lühivorm lause rõhuasetusi. Ridade lühidus ja sõnade rõhk esisilbil on soodustanud

algriiimi kasutust ning just seda võib pidada eesti tanka eripäraks.³ Tõenäoliselt tankade lühiduse tõttu ilmneb instrumentatsioon enamasti kogu luuletuse ulatuses, st kõikides värssides on sama algriiimide ahel, mis loob rõhulise ja sisulise seose. Palju esineb põimu ehk ühinenud on erinevad algriiimivormid.

Eufooniline struktuur võib olla kooskõlas lauseehitusega, nagu Minni Nurme luuletuses:

Keset **t**umedaid
kuuski nagu **s**õsaraid
kõrvu – üks valge
 teine **v**erev – **k**ask ja
 pihlakas **p**äikesepuud
 (Nurme 1976b: 16; minu esiletõsted – H. H.)

Kui valdavalt allitereeruvad eeltoodud luuletuses helitud sulghäälikud *k* ja *p*, mida toetavad pea- või kaasrõhulise silbi vokaalikordused, siis mõttekriipsudega esile tõstetud järellisand eristub ülejäänust algriiimuva helilise *v*-häälikuga.

Kunstikavatsuslikke häälikuseadeid kohtab ka Arthur Valdese sõnavalikus, kus domineerivad helitud konsonandid: klusiilid, *s*- ning *h*-häälik:

Öö **t**uleb **m**aha –
Su **k**ambri **k**urudest ju
huljub **h**ämarus,
mattes kõik, **m**is **S**inu .. Jään
 üksi **h**alli **n**ukrusse.
 (Valdes 1917: 36; minu esiletõsted – H. H.)

Andres Ehini tankas on igas värssis kasutatud erinevat häälikulist dominant:

rüsinäl **r**appa
silkab **s**ilmituid **s**usi
 teenima **t**uisku
 külm haigutab **k**auguses
suur **u**nine jääkaru
 (Ehin 2000: 165; minu esiletõsted – H. H.)

Kakofoonilist instrumentatsiooni esineb enese- või ühiskonnakriitilistes luuletustes. Andrus Leberechti tanka kritiseerib virtuaalreaalsusest tegeliku elu otsimist:

irreaalne on
 oodata reaalsuse

³ Algriiimilisust on täheldatud ka prantsuse tankades, kus võib esineda alliteratsiooni ja assonantsi nii värssi algul kui ka keskel (Belleau 2013: 2).

tekkimist neti
 jututubades käijal
 surfates ahastuses
 (Leberecht 2003: 51)

Lõppriimi ei esine klassikalises jaapani tankas ja eesti tankaski leidub seda üksikutel juhtudel. Seda on kasutanud Minni Nurme, kuid mitte dominandina, vaid kompleksse instrumentatsiooni osana:

Mu väiksus on mu
 suurus su suurus on su
 väiksus – eks klapi
 nii mõõt ja tasakaal ja
 iga abielupaar
 (Nurme 1978: 749)

Rõhutatuna tõusevad eesti tankas esile sõnapaarid, näiteks *uksed-aknad*, *murelik-tõsine* (Nurme 1974: 101, 106); *puhas ja hele, täna ja ikka* (Sander 1978: 57), *tormis ja rajus* (Hadjé 2004: 73). Need võivad ka allitereeruda: *härmas-hallid* (Heinloo 2018: 328), *torkiv-tühjad* (Muttik 2000: 129), *silk-solk* (Vesipapp 1986: 49), *maad ja mulda* (Verev 1985: 5). Mitmel pool kasutatakse kordusfiguuri epitseuksist: *üha kõnnid ja kõnnid* (Sander 1978: 47), *õisi ah õisi* (Kai 2000: 1045), *lahing lahingu järel* (Nurme 1976a: 542), *sajab ja sajab* (Jürgenson 1996).

Tanka rütmi mõjutab sõnapaaride ja epitseuksiste kõrval sõnade arv värsis. Levi-
 nud võtteks on kasutada viiest või seitsmest silbist koosneva värsina ühte liitsõna. See võib koosneda kahest sõnatüvest: *lainevirvendus* (Tammik 1983: 34), *iüksildusevaim* (Nurme 1971b: 64), *taevapalakas* (Sõelsepp 1979: 72). Samuti võib sõna olla kolmetüveline: *hoovihmapilved* (Heinloo 2018: 329), *hõbeöökangas* (Belials 1993: 33), *võilillesemne* (Teder 1984: 1385), või koosneda koguni neljast sõnatüvest: *metsviinapuuväät* (Nurme 1976b: 73). Esineb nii liitnimisõnu (nt *magesõstraväljale* – Tuulik 1979: 203) kui ka liitomadussõnu (nt *ööhelendavas* – Alo 2019: 52). Sageli on tegu sõnaloomega, nt *sõltuvusnõrkus* (Ruder 2021: 146), *võlupõskedest* (Künsar 2006: 7). Esineb ka mänguline, kolmetüveline ja seitsmesilbiline sõna: *südamesuurendusklaas* (Tüür 2006: 91).

Eesti tanka arendajad: Kaalep, Kaplinski, Nurme, Traat

Eesti tanka autoreist tõuseb esile neli: Ain Kaalep, Jaan Kaplinski, Minni Nurme ja Mats Traat. Nemad on eesti luules selle kanoonilise vormi peamised arendajad, just nende 1960-ndatel ja 1970-ndatel ilmunud luuletused on enim kujundanud eesti tanka ilmet.

Ain Kaalep (1926–2020) on küll loonud ainult viis tankat, kuid tõenäoliselt just nende mõjul hakkas see luulevorm 1960. aastate teisest poolest uuesti eesti luules

levima. Need viis tankat avaldati esmalt ajakirjas Looming (Kaalep 1964), seejärel kogus „Järvemaastikud” (Kaalep 1968: 44–45).

Instrumentatsioonivõtetest esineb Kaalepi tankades alliteratsiooni: „Vesi väri-seb / tuule tõtakais jalus” (1964: 1679), „vesikuppude vahel”, „maale maad” (1964: 1680). Kõik viis tankat koosnevad ühest korrapärase tsesuuriga lausest, millest üks on mõtisklus kuuvalguse üle, ülejäänud neli on niinimetatud järveluuletused. Esimestes värssides esitatakse looduspilt, millele järgneb refleksioon. Üks tanka annab sellise struktuuri edasi suisa sõna-sõnalt:

Lõunane rahu
üle veepinna levib,
lubades näha
mul nii taimesid põhjas
kui enese peegeldust.
(Kaalep 1964: 1680)

Jaan Kaplinski (1941–2021) on avaldanud seitse klassikalist tankat ja ühe kvaasi-tankat. Neist esimene ilmus kogus „Valge joon Võrumaa kohale” (Kaplinski 1972: 8), järgmised kuus raamatus „Raske on kergeks saada” (Kaplinski 1982: 11–12, 40). Kaplinski tankasid on avaldatud soome („Sama meri kaikissa meissä”, 1984, tlk Anja Salokannel), rootsi („Våra skuggor är mycket långa”, 1982, tlk Birgitta Göransson), prantsuse (kogumikus „Le désir de la poussière”, 2002, tlk Antoine Chalvin) ja läti keeles („No putekliem un krasam. Dzejas izlase”, 2001, tlk Guntars Godiņš).

Kaplinski tankades kujutatud keskkond on samuti traditsiooniliselt loodus, kuid võrreldes Kaalepiga ilmneb mitu erinevust. Esimene puudutab süntaktilist ja semantilist struktuuri: Kaplinski on nappi vormi mahutanud kaks või isegi kolm lauset. Teiseks on ta jaganud luuletused graafiliselt kaheks osaks, millel on ka tähenduslik roll. Seejuures liigub autor üksikult üldisele: tanka esimeses osas hetke kujutamise kaudu jõuab ta teises osas eksistentsiaalse tõdemuseni.

Uskumatu: kui
esimest korda taas need
õites toomingad.

Liig lühike on elu
harjumaks kevadega.
(Kaplinski 1982: 12)

Kolmes esimeses värssis antakse edasi kindel kogemus, järgnevas kahes luuakse selle põhjal üldistus. Siit ilmneb veel üks oluline erinevus Kaalepiga võrreldes: kui viimane väljendab minaperspektiivi otsesõnu, siis Kaplinskil see puudub või on implitsiitne. Ent Kaplinski tanka võib olla ka lihtne olulilt:

Siniste tähtede all
tasa jahtub vana saun

laupäeva öö on
kuu valgustab jäätanud
luuda trepi ees
(Kaplinski 1972: 8)

Kvaasitankaks võib pidada Kaplinski loometee algul ilmunud viievärsilist luuletust silbiskeemiga 4/9/3/7/5, milles on 28 silpi klassikalise 31 asemel. Ent selle pingestatud ja semantiline struktuur mõjuvad tankana – autor on tabanud hetke ja igaviku ühel ja samal ajal: „Kastepiisad / kõrtel ja ämblikuniitides. / Kaarde all / vikati külmal teral / kilgendab koidik.” (Kaplinski 1965: 561)

Tankaautoreist viljakaim on **Minni Nurme** (1917–1994), kelle sulest pärineb koguni 109 tankat ja üks kvaasitanka. Esimesed kuus tankat ilmusid 1970. aastal ajakirjas Looming ja viimased 1987. aastal luulekogus „Puud varjulised” ning Loomingus. Nurme on tankasid avaldanud seitsmes luulekogus.

Juba Nurme esimestes tankades on täheldatav seoste loomine: mälu on see, mis annab olevikule tõlgenduse, nt:

Sõnajalamets
vaikib oma vaikimist
võib-olla eosed
midagi mäletavad
ja samblikud ja kivid
(Nurme 1970: 362)

Õine tormiulg
varjude vappumine
hirmuunenäod
Äkki toas nagu laevas
must kodutuse tunne
(Nurme 1971b: 69)

Need luuletused lähtuvad üksikinimese tundmustest või seisundist, olles samal ajal eksistentsialistlik allegooria. Nurme tankade motiivides avalduv turgor rõhutab üldist inimese pingulolekut. Sarnaselt Kaplinskiga kasutab Nurme alliteratsiooni ja assonantsi. Siinse teise näite esmaversioonis (Nurme 1970: 362) oli teine värss „katuste vappumine”, aasta hiljem luulekogus avaldatud variandi on autor muutnud pingelisemaks, asendades konkreetse umbmäärasusega, tekitades samal ajal värssi algriimi.

Luulekogu „Kuuvein” (1974) tankad on isiklikumad, sisaldades (enese)analüüsi ja koduteemat. Nende puhul võib paralleeli luua jaapani *sabi*-võttega, kus on oluline „üksinduse poetiseerimine”, isikliku suhte väljatoomine ning väljenduse lihtsus (Süda on ainuke lill 1992: 269), või jaapani esteetika mõistega *mono no aware* ('meelenukrus'), milles teadlikkus kõige kaduvusest on segatud kurbusega, mis tähendab ühtlasi melanhoolset resignatsiooni (Jets 2022: 35).

Mitmel pool vaeb lüüriline mina oma hingeseisundeid, kasutades siseilma mõtestamiseks füüsilise maailma kujundeid:

Vettinud olen
 kui märg ront hirmus rõskus
 ei võta mus tuld
 hing ei saa kuskil sooja
 võbisen haavapuu all
 (Nurme 1974: 99)

Teisal väljendatakse teeradade kaudu üksindust ja lõpuvärsis pöördena sellega leppimist:

Ühtki teed ei vii
 mu majja ainult kitsas
 rohtunud rada
 Olen kõrvale jäänud
 kõigist – jumal nendega
 (Nurme 1974: 100)

Looduse kaudu võib lüüriline mina väljendada oma meeleseisundeid, samuti üldist vaikuse ja vaikimise iha: „Tummad kivid ei / kõssata ühtki sõna // Tahan õppida / tummade keelt tõlkida / keeletute vaikimist” (Nurme 1974: 90). Järgnevates kogudes „Tuules lendlev seeme” (1976, 34 tankat) ja „Pilvede pisarad tärkamisse” (1978, 59 tankat) jätkab Nurme inimese olemuse, loodusega ja iseendaga suhestumise mõtestamist.

Nurme viimane tanka on kokkuvõtte elust, mida taas žanrile omaselt väljendatakse looduskujunditega:

Välku põrgut ja
 puhastustuld olen ju
 kogenud elus –
 surmas ehk õpin õitsemist
 taevatähtede kõnet
 (Nurme 1987: 1357)

Mats Traadi (1936–2022) kuus tankat ilmusid esmakordselt 1977. aastal, seejärel mitmes kordustrukis. Traadi tankasid iseloomustab kohanimedede kasutamine, seejuures esineb tema proosaloomingus leiduvaid toponüüme: Läänemeri, Palanumägi,⁴ Saviaugu mägi, Mõrtsuka järv, Pursavariku.

Verevalt hinges
 mälestused hõõguvad
 Üksik metsuibu

⁴ Traat on selgitanud Palanumäe nime päritolu: „Palanumäe on reaalne koht [---]. Aga minu Palanumägi on mujalt pärit ja niisugune mäekülg on tõesti ka olemas olnud. Põlenud mägi – see tahaks olla juba ise sümbol.” (Veidemann 2010)

varistab kirbeid lehti
 Palanumäe nõlvakul
 (Traat 1977: 46)

Traadi tankades esile kerkiv temporaalsus lähtub minevikust: mälestustest ja mälu põhjast, pärimusest ja eepostest. Traadile on iseloomulik ka semantiliselt pingestatud sõnade kasutus, näiteks „Vaatan sõnamäel / laualambiga ringi”, „vaikiva eepose ilm” (Traat 1977: 46), „puhkevad pimedad puud” (Traat 1977: 47).

Ehkki erinevalt Nurmest ei ole Kaalepi, Kaplinski ja Traadi tankalooming mahukas, on nad kõik andnud olulise panuse eesti tanka arengusse: looduskogemuse ja -kujunditega on nad väljendanud üldist, ajatut elutunnet, samal ajal sidunud hetke kaudu inimolemuse nii looduse kui ka inimese enesetajuga.

Lõpetuseks

Eesti keeles on tankasid kirjutatud veidi üle saja aasta, seejuures ei ole see žanr eesti luulemaastikul silma paistnud, kuigi seda on alates 1960-ndate teisest poolest järjepidevalt viljeletud. Autorkond on lai, ulatudes kooliõpilastest ja harrastajatest tunnustatud kirjanikeni, kusjuures žanr võimaldab silma paista ka harrastajatel. Eesti luuletajad on üle võtnud 31-silbilise vormi, mis jaguneb viide ritta, ning loonud eestiliku tanka: sellele on iseloomulik häälikuinstrumentatsioon, üsna palju esineb alliteratsiooni ja assonantsi. Riimimine üldjuhul tankaloomesse ei kuulu. Tsesuuri kasutus on sõltunud luuletuse sisust ning see võib paikneda ükskõik millise värsi lõpus, keskel või hoopis puududa.

Traditsioonilise tanka motiivistikku kuuluvad looduskujundid ja nendega seoses võib esineda vihje aastaajale. Eesti tankades esinevad looduskujundid kahel moel: vahendatakse otsest looduselamust või põimitakse need kindla mälu pildi ja kogemusega – ajamõõtme lisamine suunab mõtestama iseennast, ühiskonda või laiemalt maailma. Sagedane eesti tanka lähtekoht on kodu, mille juurde kuuluvad lähemad ja kaugemad paigad, nagu õu ja aed, mets, mitmesugused veekogud, aga ka kodumaa, mida võivad esindada reaalsed toponüümid. Loodustemaatika edastab rahvuslikku sõnumit, mida võib näha nõukogudeaegsete tankade ühe alltekstina.

Aja jooksul on eesti tanka temaatika laienenud, hõlmates pea kõiki inimelu aspekte: inimsuhteid, meeleseisundeid, mitmesuguseid eluhetki, sh hilisemates tankades seksuaalseid kogemusi, ajalikkust ja ajatust. Esineb nii kirjeldavaid, siskaemuslikke kui ka ühiskonnakriitilisi tankasid, siiraste luuletuste kõrval leidub künismi, (enese)irooniat ja nalja, seda ka vormi enda üle. Tihti liigutakse tankas väliselt pildilt sisemisele või vastupidi, sisemiselt välisele. Esimesel juhul peegeldab objektiivne maailm subjektiivseid elamusi, teisel laieneb minakogemus üldinimlikuks üldistuseks.

Maailma tõlgendamine ja sellega kaasnev kontemplatsioon on tankavormi lühiduse tõttu tihe, täpne, sõnaosav. Õnnestunud puhkudel on neil luuletustel, kasutades Margus Oti (2015: 35) terminoloogiat, sündmuse nii-öelda kättetoomise võime:

„[---] vägev loeng või kontsert suurendab minu väge, nii et ma suudan kätte tuua (mõtelda, tunda, lävida) intensiivsemalt, nüansseeritumalt, täpsemini. Vägev asi ei mõju üksnes „välispidiselt”, vaid ka „seespidiselt” [---].” Lugejale on see niisiis intellektuaalne elamus, mis suudab suurendada tema enda väge.

Rein Raud on märkinud Tawara Machi loomingu üle arutledes tankavormi vastavust tänapäeva maailmaga: „[---] ääretu lühidus [sobib] hästi kokku postmodernse maailma fragmentaarse ja katkendliku olekuga. Praeguse [---] tegelikkuse püstituid hetki on lihtsam püüda neisse lühikestesse luuletustesse kui laiematesse struktuuri-
desse [---].” (Raud 1999: 78) Tõnu Õnnepalu tankas ilmneb elamuslikkuse läte:

Kui mu usk oleks
kasvõi sinepiiva,
siis see sügisöö
oleks mu sõber ja vend,
tema tuul minu kodu.
(Õnnepalu 2022: 63)

KIRJANDUS

- Ader, Lydia 2019.** Pihlakane purre. Luule 1965–2019. Tartu: L. Ader.
- Alo, Ülo 2019.** Peeglite pidu. Lugusid kunstnik Maaly Kikkast ja luulet tema mälestuseks. Viljandi.
- Beichman, Janine 1982.** Masaoka Shiki. Boston: Twayne Publishers.
- Belials, Veiko 1993.** Vihmaste öhtute nukrus. Tartu.
- Belleau, Janick 2013.** Tanka in French: Translated, Written and Published: 1871–2013 – An Overview.
https://janickbelleau.ca/contenu/Tanka_in_French_Translated_Written_Published_Overview_1871_2013_Copie.pdf
- Contra; Möttus, Ilme 2021.** Luule on mäng. Võtteid ja mõtteid luuletuste kirjutamiseks koolitundides. Tartu: Atlex OÜ.
- Eenlo, Ott 2017.** Kastepiisad. Tallinn: O. Eenlo.
- Ehin, Andres 2000.** Alateadvus on alatasa purjus. Koondkogu. Tallinn: Varrak.
- Eller, Kalle Istvan 2001.** Bäsärk. Luuletusi Eesti Vabariigi aastaist 1967–. Tartu: Ilmamaa.
- Hadje, Marju 2004.** Sõlme suletud pihud. [Tallinn:] Talmar & Põhi Kirjastus.
- Heinloo, Sirel 2018.** Tankad. – Looming, nr 3, lk 328–329.
- Ilus 1996** = Ilus, Peeter; Vint, Tõnis. Öö ja tee. Pühendusluule 1968–1996. Mütoloogiline graafika 1978–1993. Tallinn: Penikoorem.
- Jets, Kairi 2022.** Varane jaapani kirjandus. 3. loeng (19. IX 2022). Tartu Ülikool, maailma keelte ja kultuuride instituut.
- Jürgenson, Lennart-Hans 1996.** Laevad lähevad läbi lume. Helsinki.
- Kaalep, Ain 1964.** Viis tankat. – Looming, nr 11, lk 1679–1680.
- Kaalep, Ain 1968.** Järvemaastikud. Tallinn: Eesti Raamat.
- Kai, Eda 2000.** Sõnad seletuseta. – Looming, nr 7, lk 1043–1047.
- Kaplinski, Jaan 1965.** Seitse pilti igavesest suvest. – Looming, nr 4, lk 561–562.

- Kaplinski, Jaan 1972. Valge joon Võrumaa kohale. 54 luuletust 1967–1968. Tallinn: Eesti Raamat.
- Kaplinski, Jaan 1982. Raske on kergeks saada. Tallinn: Eesti Raamat.
- Kepp, Õne 2011. Aegruumilised suhted eesti luules aastatel 1860–1917. Ühine ja sidus looduskujund. – Kõnetav kultuur. Koost Rein Veidemann, Õ. Kepp. Tallinna Ülikooli, Eesti humanitaarinstituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 35–52.
- Kiriling, Olev; Merenäkk, Tiit 2014. Maa ja mere laulud. Tarbatu: [Härmametsa Talu Kirjastus].
- Kivisildnik, Sven 1996. Nagu härjale punane kärbseseen. Tartu: Eesti Kostabi Selts.
- Kivisildnik, Sven 2006. (:) Vägistatud jäämägi. Pärnu: [Jumalikud Ilmutused].
- Krull, Hasso 2014. Jaapani kujud. – Ninniku, nr 14.
<https://www.eki.ee/ninniku/index2.php?f=r&t=425>
- Kruusa Kalju 2023. Üleelamiste vanake. – Loomingu Raamatukogu, nr 1. Tallinn: SA Kultuurileht.
- Kuus, Anne 1989. Tanka krüsanteemidest. – Luhalinna aastaraamat. Tartu: Luhalind, lk 21.
- Känd, Jaak 2015. Iga päev, iga aasta. Pärnu: Hea Tegu.
- Künnap, Asko; Rooste, Jürgen; Sinijärv, Karl Martin 2018. Kuradiratas. Tallinn: Näo Kirik.
- Künsar, Kati 2006. – Värske Rõhk, nr 3, lk 6–7, 11.
- Leberecht, Andrus 2002. Vikerkaare seitse värvi. Tallinn: Kodutrükk.
- Leberecht, Andrus 2003. Aja tolm. Tallinn: Kodutrükk.
- Lotman, Rebekka 2019. Eesti sonett. (Dissertationes litterarum et contemplationis comparativae Universitatis Tartuensis 19.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Masing, Uku 1989. Kaks kirja haikude asjus. – Akadeemia, nr 5, lk 999–1001.
- Merilai, Arne 2001. Tolmutort. Tallinn: Tuum.
- Muttik, Sulev 2000. Tuulekoda. Luulet XX sajandi teisest poolest. Tartu.
- Mäger, Mart 1974. Tanka. – Sirp ja Vasar 4. I, lk 5.
- Mäger, Mart 1979. Luule ja lugeja. Artikleid, arvustusi, esseid. Tallinn: Eesti Raamat.
- Mäger, Mart 1980. Kõik siin maailmas. Valik eesti haikusid. Tallinn: Eesti Raamat.
- Mäger 1989 = Uku Masing. Kaks kirja haikude asjus. [Mart Mägra pealkirjata järelsõna Masingu kirjadele.] – Akadeemia, nr 5, lk 1001–1002.
- Nurme, Minni 1970. Tankad. – Looming, nr 3, lk 361–362.
- Nurme, Minni 1971a. Tankad. – Looming, nr 10, lk 1487–1488.
- Nurme, Minni 1971b. Sookailudes on loitsud. Luuletused. Tallinn: Eesti Raamat.
- Nurme, Minni 1974. Kuuvein. Luuletused. Tallinn: Eesti Raamat.
- Nurme, Minni 1976a. Luuletused. – Looming, nr 4, lk 539–542.
- Nurme, Minni 1976b. Tuules lendlev seeme. Tallinn: Eesti Raamat.
- Nurme, Minni 1978. Luuletused. – Looming, nr 5, lk 747–750.
- Nurme, Minni 1987. Aeg. Sünd. Liivakastis mängivad lapsed jt. luuletusi. – Looming, nr 10, lk 1356–1357.
- Oengo, Julius 1921. Ööpäev. Haapsalu: K. Ü. „Lääne”.
- Ormi Arp [Nigol Andresen] 1925. Jaapani luulest. – Agu, nr 4, lk 97–98.
- Osila, Virve 2008. Maa ja taeva vahel. Mäetaguse: V. Osila.
- Ott, Margus 2015. Vägi. Väekirjad I. (Bibliotheca controversiarum.) Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

- Paas, Mall 1981.** – Noorus, nr 11, lk 40.
- Pettai, Elmar 1980.** Nagu meie elu. Kolmas luuletuskogu. Stockholm: [s.n.].
- Peucker, Doris 2019.** Hetked. [Metsakasti:] Paljasjalg.
- Pilvistu, Vaike 1985.** Käed. Tallinn: Eesti Raamat.
- Prillop, Külli 2018.** Mida teeb moora eesti keeles? – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 345–364.
<https://doi.org/10.54013/kk726a1>
- Põldmäe, Jaak 1974.** Klassikalisi luuletus- ja strooivorme. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool.
- Põldmäe, Jaak 1978.** Eesti värsiõpetus. Tallinn: Eesti Raamat.
- Rammo, Mariann 2014.** Öieebemed. Elva: Ignis Fatuus.
- Rannit, Aleksis 1972.** Kaksteist klassilist Jaapani luuletust. – Tulumuld, nr 2, lk 74–75.
- Raud, Rein 1985.** Taustadest ja tähendustest. – Täiskuutaeva all. Valimik hiina ja jaapani luulet. Tlk Jaan Kaplinski, R. Raud. – Loomingu Raamatukogu, nr 10–11, lk 61–70.
- Raud, Rein 1986.** Tsitaat jaapani klassikalises luules. – Keel ja Kirjandus, nr 11, lk 678–684.
- Raud, Rein 1999.** Vormi võimatus. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 73–79.
- Reets, Paul 1972.** Järelmärkus kaheteistkümneme klassilisele Jaapani luuletusele. – Tulumuld, nr 3, lk 165–166.
- Rosny, Léon de (koost, tlk) 1871.** Si-ka-zen-yō. Anthologie japonaise. Poésies anciennes et modernes des insulaires du Nippon. Paris: Maisonneuve.
<https://archive.org/details/anthologiejapona00rosn/page/n43/mode/2up>
- Ruder, Kristina 2021.** Mõtete kukerpall. [Tilga:] Kröösus.
- Ränik, Valeria 2002.** Metsade ime. – Looming, nr 8, lk 1213.
- Sander, Rein 1978.** Kolmikratas. Tallinn: Eesti Raamat.
- Sõelsepp, Venda 1979.** Rohekaskoldses kirjas. Luulet 1973–1978. Tallinn: Eesti Raamat.
- Sõna ja valguse rütmid.** РИТМЫ СЛОВА И СВЕТА. Rhythms of word and light. Luule: Alvi Schmuul, Olga Žurjari, Tiit Nieler; vitraažid: Dolores Hoffmann. Tallinn: D. Hoffmann, 2013.
- Süda on ainuke lill.** Valimik klassikalist jaapani luulet. Nagauta, tanka ja renga. Tlk, komment Rein Raud. Tallinn: Eesti Raamat, 1992.
- Tammik, Katrin 1983.** – Noorus, nr 10, lk 18.
- Tawara Machi 2002.** Salati aastapäev. Tlk Lauri Kitsnik ja Kalju Kruusa. – Looming, nr 12, lk 1835–1838.
- Teder, Tarmo 1984.** – Looming, nr 10, lk 1384–1385.
- Traat, Mats 1977.** Lagendiku aeg. Luulet 1973–1976. Tallinn: Eesti Raamat.
- Tuulik, Taavi 1979.** – Noori autoreid '77. Koost Jaak Jõerüüt, Vello Pilt. Tallinn: Eesti Raamat, lk 203.
- Tüür, Maimo 2006.** Minaringid II. Pärnu: M. Tüür.
- U. M. [Uku Masing] 1942.** Jaapani luulest. – Postimees 30. VI, lk 6.
- Vaeras, Veroonika 1985.** Uigumäel II. – Tulumuld, nr 1, lk 12.
- Valdes, Arthur 1917.** Viis tankat Mimosale. – Siuru. I. Tallinn: Kirjanikkude Ühingu „Siuru” Kirjastus, lk 35–36.
- Valdes, Arthur 1918.** Esimesed pisarad. Lahkumine. – Siuru. II. Tallinn: Odamees, lk 37.
- Veidemann, Rein 2010.** Mats Traat: täitsin aastakümneid tagasi võetud kohustuse. – Postimees. AK: arvamus, kultuur 17. IV, lk 8–9.
- Veinbergs, Marko 2015.** Yggdrasil. Tallinn: M. Weinbergs.

Verev, Velly 1985. Toetuda tuulde. Luulet 1961–1984. Tallinn: Eesti Raamat.

Vesipapp, Väino 1986. Kuningamaa. Tallinn: Eesti Raamat.

Viin, Kristina 2016. facebookist näed et ... – Värske Rõhk, nr 48, lk 16.

Õim, Merike 2020. Üle sõnalatvade. Tallinn: Menu Kirjastus.

Õnnepalu, Tõnu 2022. Kevaded ja aastad. OÜ Hea Tegu.

Heili Hani (sünd 1964), Tartu Ülikooli kultuuriteaduste instituudi doktorant (Ülikooli 16, 51003 Tartu), heili@hansa.tartu.ee

Estonian tanka: Prevalence, authors, themes and forms

Keywords: Estonian poetry, tanka, classical form, extended themes, quasi-tanka.

The primary aim is to provide an overview of the evolution of the Estonian tanka genre, to delineate the requirements of its classical form and style, and to analyze its proliferation within Estonian literature. Tanka poems have been published since 1917, with their prevalence expanding notably in the 1960s and persisting to the present day. A total of 76 tanka writers have contributed 1296 tankas to the collection. In addition, there are 34 student authors featured in school almanacs. It is noteworthy that this poetic form has attracted a diverse range of authors, from amateurs to established writers. Over time, both the form and themes of tanka poetry have evolved, encompassing varied approaches to poem construction, from line arrangement to graphic design. At the same time, the subject matter has broadened from the human experience and the experience of nature to almost all aspects of human life, including social critique and expressions of sexuality. Prominent authors in this genre include Minni Nurme, Ain Kaalep, Jaan Kaplinski, and Mats Traat. The concise nature of tanka poetry has led writers to craft more condensed and precise compositions, often leveraging the compounding and wordplay inherent in the Estonian language. This genre allows authors to imbue their work with rich layers of meaning using minimal words. This results in a dense textual experience.

Heili Hani (b. 1964), MA, University of Tartu, Faculty of Arts and Humanities, Institute of Cultural Research, doctoral student (Ülikooli 16, 51003 Tartu), heili@hansa.tartu.ee